עיון

"בעלי הבית": השנתיים המכוננות של הכיבוש

ספרו עוכר השלווה של עמרי שפר רביב מראה כיצד המדיניות כלפי הפלסטינים שעוצבה מיד אחרי 1967 ממשיכה ללוות אותנו עד היום

אדם רז לעקוב

07 במאי 2025

בעלי הבית

סופר/ת: עמרי שפר רביב

מו"ל: מכון בן־גוריון

מס' עמודים: 288

עיון

בימים של הרג ורעב בעזה ופוליטיקה ישראלית שנשלטת על ידי הכהניזם, הקריאה בספרו של עמרי שפר רביב, "בעלי הבית: ממשלת ישראל והפלסטינים, 1967–1969", עוכרת שלווה. הספר מציג ומנתח את תהליכי קבלת ההחלטות בממשלה בסוגיית השליטה בפלסטינים בשנתיים הראשונות לאחר הכיבוש ואת יישומן בפועל. את ההנמקה לתיקוף הזמן הלא שגרתי הזה אפשר למצוא בדבריו של שלמה גזית, מתאם הפעולות הראשון בשטחים והארכיטקט של הכיבוש, שקבע בספרו "המקל והגזר: הממשל הישראלי ביהודה ושומרון" כי העקרונות של הכיבוש, שנקבעו "בשנה־שנתיים הראשונות של השלטון הישראלי", המשיכו להיות תקפים גם בעשורים לאחר מכן.

שפר רביב משחזר את העמדות והגישות שרווחו בהנהגה הישראלית כלפי עתיד השטחים וכן את הפער בין דיונים והחלטות שהתקיימו

בממשלה למציאות שהתהוותה בשטחים. בחודשים הראשונים לאחר המלחמה, מרבית חברי הממשלה חשבו שהכיבוש יהיה זמני וישראל תוכל להגיע במהרה להסכמים עם שכנותיה. בממשלה היו כאלה שביקשו להחזיק בשטחים מסיבות ביטחוניות, היו כאלה שראו בהם קלפי מיקוח במשא ומתן עתידי והיו כאלה שביקשו לספחם בנימוק שמדובר בארץ אבות. כל הצדדים הסכימו שעד להשגת הסכם מדיני, קיים צורך בנוכחות צבאית בשטחים ובמנגנון מורכב של שליטה.

בספר נפרשות התשובות השונות, שניתנו לשאלה "כיצד לגרום לרוב האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים לציית להוראות השלטון הצבאי רוב הזמן?" הלוז היה שליטה בפסיכולוגיה של ההמון — לשבור את ההתנגדות של הפלסטינים. הפרק שעוסק ב"פילוסופיית השליטה" של שר הביטחון משה דיין מעניין במיוחד ומאפשר להתוודע למדינאי הראשי ששלל כל פתרון מדיני וביקש להשאיר את הכיבוש על כנו. דיין הוא אחד מכוכבי הספר, וקריאתו מאפשרת לעמוד ביתר שאת על האסון שהמיט האיש על ישראל.

קריאת הפרק על רצועת עזה, בזמן שבו בצלאל סמוטריץ' ממקד את מאמציו ב"דילול" אוכלוסיית הרצועה, מותירה בקורא תחושה מעט סוריאליסטית. מובן שסמוטריץ' לא היה הראשון. לוי אשכול אמר לאחר המלחמה ש"לגבי ערביי עזה — רוצה אני לקוות שיסתלקו מישראל". הרצון תורגם למדיניות. בעוד חברי ממשלת אשכול ביקשו לחתור להסדר מדיני בנוגע לגדה המערבית, שררה תמימות דעים שעזה צריכה להיות מסופחת לישראל, רק עם כמה שפחות ערבים. זו אחת הסיבות לכך שמיד לאחר הכיבוש החלו ניסיונות שונים ל"עידוד הגירה" מהרצועה החוצה — הן למדינות שכנות והן ליעדים רחוקים יותר. על הגירושים של 1948 נכתב לא מעט, אבל על אלה של 1967 — הרבה פחות. רבים אינם יודעים שבזמן מלחמת ששת הימים ובחודשיים שלאחריה עזבו וגורשו כ–200 אלף בני אדם מהגדה המערבית (ועוד קרוב ל–130 אלף ערבים סורים בגולן). קרוב

למחציתם היו פליטי 1948, שחייהם הוחרבו בפעם השנייה. עוזי נרקיס, אלוף פיקוד המרכז, אמר לפקודיו ערב המלחמה כי אם ירדן תצטרף אליה, "אנחנו נטאטא את כל הערבים מהגדה". אך מה שהיה אז שאיפה כמוסה, שנדונה בחדרי חדרים, הוא היום עמדה דומיננטית המבוטאת בריש גלי.

הפרק על עיצוב מדיניות התעסוקה שופך אור על התהוותה של כלכלת התלות הפלסטינית בזו הישראלית ועל הכיבוש כאמצעי למניעת פיתוח ומודרניזציה פלסטיניים. דיין חזר והדגיש פעם אחר פעם שיחסי תלות הם אמצעי השליטה היעיל ביותר באוכלוסייה הפלסטינית לטווח הארוך, שמחליף את השימוש בכוח גלוי, שאינו אפשרי לאורך זמן בגלל האפשרות של לחץ בינלאומי. אחד מההיבטים של כלכלת התלות היה פגיעה ברמת החיים כדי לעודד "הגירה" מהשטחים. שפר רביב מביא ציטוט של דיין מפרוטוקול של ישיבת הממשלה, שבארכיון המדינה הוא מושחר ומצונזר אך נחשף אצלו כלשונו: "אני חושב שההצלחה החשובה ביותר שהיתה לנו מאז גמר המלחמה, נוסף למצב בארץ, ש–100 אלף פליטים עברו מישראל לירדן... הלוואי וכולם יעברו... אני יודע שהתיאורים והצילומים שהופיעו בעיתונות של אנשים שעוברים בתוך המים עם ילדיהם... ובחום הזה של יריחו, אלה לא דברים שמוסיפים כבוד... אבל זה הדבר התכליתי ביותר שמתרחש היום, שיום־יום עוברים 1,000 פליטים". אפשר למתוח קו ישיר בין הדברים הללו ובין מינהלת ההגירה מרצון, שהוקמה עתה במשרד הביטחון. בנוסף, אחרי המלחמה, דיין הציע להכריז על הגדה כשטח סגור לעיתונאים, וגם זה מוכר מדי למי שעוקב אחרי החדשות היום.

מקריאת הספר ניכר שהמדיניות כלפי הפלסטינים הושפעה משני גורמים עיקריים. הגורם הראשון הוא תגובתם של נתיני הכיבוש לשלטון הישראלי. בפועל, לא חלפו חודשיים מתחילת הכיבוש והתחיל מרי אזרחי נגד הצבא, שמעולם לא פסק. הגורם השני הוא חששה של ישראל מתגובתה של ארה"ב למעשיה בשטח. מהספר עולה כי

היחסים בין המדינות לא רק הכתיבו את המדיניות, אלא גם השפיעו על מידת השימוש בכוח והדיכוי בשטחים. לא כולם הסכימו עם דיין, כמובן. השר מרדכי בנטוב, למשל, קבע שישראל לא "אימפריה כל כך גדולה" שהיא יכולה להרשות לעצמה להכריז שאנו "מצפצפים על דעת הקהל" בעולם. עם זאת, רוב מקבלי ההחלטות בישראל לא העסיקו עצמם במיוחד בשאלות של הדין הבינלאומי.

הספר מסתיים באחרית דבר שכותרתה "ראשיתה של שליטה קבועה?" הספר הושלם לפני המלחמה הנוכחית, ואין בו התייחסות אליה. למעשה, גם אין התייחסות לעשרות שנות הכיבוש שבאו לאחר השנתיים הראשונות שלו. יש לקוות שבמחקרים נוספים ירחיב שפר רביב את היריעה.

הצטרפו לקבוצת הפייסבוק של מוסף "ספרים" של "הארץ"

לחצו לקבלת עדכונים בנושא:

ספרים **פלסטינים**

— פרסומת —

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ